

ΔΗΜ. Α. ΓΛΗΝΟΥ

ΕΘΝΟΣ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΓΛΩΣΣΟΛΟΓΙΑΣ ΚΑΙ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΙΣΣΙΟΣ

ΑΘΗΝΑ

1922

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΙΤΣΙΟΣ

**(Ἀνατύπωση ἀπὸ τὸ Δελτίο τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου
Τόμ. 5 (1916) σελ. 47 - 62 καὶ Τόμ. 10 (1922) σελ. 47 - 93).**

Δ. Α. ΓΛΗΝΟΥ

ΕΘΝΟΣ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΑ

Κάθε φορά που γίνεται στην Ελλάδα κίνημα γλωσσικό, κάθε φορά δηλαδή, που οι «όπαδοι της λογίας παραδόσεως», όπως τιτλοφορούνται τελευταία οι αρχαιότες και καθαρευουσιάνοι, ταραχτούν από το ξάπλωμα της δημοτικής γλώσσας στο γραπτό λόγο και μὴν έχοντας αρκετήν ἐμπιστοσύνη στο φῶς τῶν ἐπιστημονικῶν των συγγραμμάτων για νὰ τὸ σταματήσουν, φροντίζουν νὰ κινήσουν καὶ τὰ πλήθη ἢ τὴ νομοθετικὴ καὶ ἐκτελεστικὴ ἐξουσία ἐνάντια στοὺς «αἰρετικούς», σὲ κάθε τέτλια περίσχεση ἀκούεται κοντὰ στίς ἄλλες σοβαρὲς κατηγορίες κατὰ τῶν δημοτικιστῶν καὶ τοῦτο ἀκόμα, πῶς θέλουν νὰ διασπάσουν τὴν ἐθνικὴν ἐνότητα καὶ τὴν ἱστορικὴ παράδοσιν τῆς φυλῆς. Ξέρουν καλὰ πόσο εὐαίσθητος εἶναι ὁ λαὸς γιὰ τὰ ἱερά του αὐτὰ καὶ ἀνεχτίμητ' ἀγαθὰ. Ξέρουν πῶς ἅμα τὸν τρομάζουν καὶ τὸν πείσουν πῶς αὐτὰ κινδυνεύουν, μποροῦν νὰ τὸν παρασύρουν σὲ κινήματ' ἄγρια. Ξέρουν πῶς σὲ τέτιες στιγμὲς σταματᾷ ἡ σκέψις καὶ δουλεύουν μόνον τὰ ἐνστικτα.

Γιαυτὸ καταφεύγουν ἀδιάκοπα στίς φοβέρες αὐτὲς καὶ ὑποστηρίζουν ἀκόμη, πῶς οἱ ἴδιοι αὐτοὶ οἱ μαλλιαροὶ θέλουν νὰ χαλάσουν καὶ τὴ θρησκεία, γιὰτὶ εἶναι ἄθεοι καὶ μασόνοι. Καὶ ὄχι μόνον τοῦτο παρὰ καὶ ἀναρχικοί, μπολσεβίκοι, ἀνήθικοι, ἐνάντιοι στὴν αἰκογένεια, στὴν πατρίδα, στὴν κοινωνία καὶ σὲ κάθε τάξη. Δὲν ἀφήνουν δηλαδή τίποτα ποὺ νὰ εἶναι σφιχτοδεμένο μὲ τὴ ζωὴ καὶ μὲ τὴν εὐτυχία καὶ τὴν ἀγάπην τῶν σημερινῶν Ἑλλήνων, ποὺ νὰ μὴν τὸ παρουσιάζουν βαλμένο σὲ κίνδυνον τρομερὸ ἀπὸ τὴν ἐπικράτησιν τῆς δημοτικῆς γλώσσας στὸ γραπτὸ λόγον.

Καὶ αὐτὰ τὰ σκιάχτρα δὲν τὰ ὑψώνουν μπροστὰ στὸ λαὸ ἀνθρωποι μικροὶ καὶ ἄσημοι, ποὺ θὰ μποροῦσε καὶ νὰ μὴν τοὺς παραπιστέψη, μὰ τοῦ τὰ δείχνουν ἐπίμονα σπουδαῖοι ἀνθρωποι, καθηγητὲς στὸ Πανεπιστήμιον, ἀνώτατοι δικαστὲς, ἀνώτατοι κληρικοί.

Καὶ ὁ λαὸς φυσικὰ πιστεύει καὶ τίς πιδὸ ἀκατανόητες συνέπειες, ποὺ θὰ ἦταν ἀλλιῶς ἀνεξήγητο, πῶς ἀνθρωποὶ μὲ ἀκέρια τὸ λογικόν τους τίς πιστεύουν. "Ὅπως ἅμα πιάσῃ ὁμαδικὸς πανικὸς ἓνα στρατὸ

ἢ μιὰ πολιτεία, γίνονται πιστευτὲς καὶ οἱ πιὸ ἀπίθανες καὶ ἀνόητες φήμες, ποὺ μιὰ στιγμιαία νηφαλιότητα θὰ μπορούσε νὰ τις ξεδιαλύνη, ἔτσι ἐμπνέοντας στὸ λαὸ τέτιο παθολογικὸ πανικό, τὸν ἔκαναν νὰ σηκώνεται καὶ νὰ κἀνη συλλαλητήρια καὶ νὰ σκοτώνεται καὶ νὰ ρίχνη κυβερνήσεις καὶ νὰ τὰ βάζη μὲ τοὺς πολιτικούς, «γιατὶ θέλουν νὰ μᾶς ἀλλάξουν τὴ θρησκεία μας καὶ τὸν ἔθνισμό μας».

Τὴ διπλὴ αὐτὴ κατηγορία «περὶ διασπάσεως τῆς φυλετικῆς ἐνότητας», ἀν καὶ τὴν εἶπαν πολλὰς φορές οἱ ὑπέρμαχοι τῆς καθαρεύουσας, ποτὲ δὲν προσπάθησαν νὰ τὴν ἀποδείξουν μὲ ἐπιχειρήματα καὶ μὲ συλλογισμοὺς σοβαρώτερους ἀπ' αὐτοὺς ποὺ ἀναφέραμε. Ἐφτανε γιὰ ἀπόδειξη τὸ ἐπιστημονικὸ κῦρος, ἢ ἐντιμότητα, ὁ πατριωτισμὸς καὶ ἡ ὕψηλὴ θέσις τῶν κατηγορῶν.

Μὰ εἶναι περίεργο πὼς καὶ οἱ δημοτικιστὲς δὲν προσπάθησαν, ὅσο τουλάχιστον ἐγὼ ξέρω, νὰ τὴν ἀναιρέσουν ποτὲ σοβαρά. Τοὺς φαίνεται ἴσως πάρα πολὺ χονδρική ἀστειότητα ἢ μωρία καὶ δὲν κρίνουν πὼς ἀξίζει νὰ μιλήσουν σοβαρὰ γι' αὐτή.

Ἴσως ὅμως εἶναι καὶ ἄλλος βαθύτερος λόγος, ποὺ κἀνει τοὺς δημοτικιστὲς νὰ περιφρονοῦν αὐτὲς τίς κατηγορίες. Καὶ ὁ λόγος αὐτὸς εἶναι ἡ πεποίθησις ποὺ ἔχουν στὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα τῆς δημοτικῆς καὶ γενικὰ στὴν ἱστορικὴ κριτικὴ. Ἡ ἐπιστημονικὴ γλωσσικὴ καὶ ἱστορικὴ ἔρευνα κατ' ἄρχην νὰ ξεδιαλύνη ὡς τώρα τόσες προλήψεις. Αὐτὴ ἔδειξε πὼς ἡ δημοτικὴ γλῶσσα εἶναι ἡ μόνη γνήσια θυγατέρα τῆς ἀρχαίας κοινῆς, ὅπως ἐξελίχτηκε φυσιολογικὰ στὸ στόμα τοῦ λαοῦ, ποὺ τὴ μιλάει χωρὶς διακοπὴν δύομισυ χιλιάδες χρόνια. Καὶ ἡ ἐξέλιξή της ἔγινε σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους ποὺ κυβερνοῦν τὴν ἀλλαγὴν ὅλων τῶν ζωντανῶν γλωσσῶν. Ἐπομένως ἐκεῖνα ποὺ πρὶν τὰ νόμιζαν χαλάσματα καὶ χυδαιοφωνίες καὶ ράκη δουλείας εἶναι ἀποτελέσματα ἀκριβῶς καὶ ἀποδείξεις τῆς ζωῆς τῆς γλώσσας, ἀλλαγὲς ποὺ θὰ γίνονταν παρόμοιες κιὰν ἐζούσαμε ὅλους αὐτοὺς τοὺς αἰῶνες λεύτεροι καὶ δοξασμένοι μὲ τὸ βυζαντινὸ λ. χ. κράτος ἀκέραιο καὶ ἀκμαῖο, ἀλλαγὲς ποὺ ἔγιναν σὲ μᾶς σ' ὅλο αὐτὸ τὸ διάστημα καὶ μ' ὅλες τίς ἐθνικὲς περιπέτειες, λιγώτερες ἀπ' ὅτι ἔγιναν σὲ ἄλλες ζωντανὲς γλώσσες σὲ λιγώτερο καιρὸ. Καὶ μᾶς ἔδειξε ἀκόμα ἡ ἱστορικὴ ἔρευνα, πὼς ἡ γλῶσσα αὐτὴ, ποὺ σφιχτοδέθηκε μ' ὅλες τίς περιπέτειες τῆς φυλῆς μας καὶ φέρνει τὰ σημάδια τῆς ἱστορικῆς μας ζωῆς, εἶναι τὸ πιὸ χεροπιαστὸ, τὸ πιὸ ἀναντίρρητο τεκμήριον τῆς ἐθνικῆς μας γνησιότητος.

Ἵστερ' ἀπ' αὐτὰ βέβαια εἶν' εὐκολονόητο γιὰτὶ περιφρονοῦν οἱ

δημοτικιστὲς τὶς κατηγορίες τῶν ἀντιπάλων γιὰ τὴ διάσπαση τῆς φυλῆς. Λογαριάζουν πῶς ἅμα γνωρίση κανεὶς τὴν ἀλήθεια τῆ γλωσσικῆ, οἱ κατηγορίες αὐτὲς δὲν ἔχουν καμιά βάση.

Ἡ ἀλήθεια ὅμως εἶναι πῶς ὄχι μόνο αὐτοὶ ποὺ ζοῦν μέσα στὴν πρόληψη καὶ τὸ σκοτάδι τὸ γλωσσικό, μὰ καὶ ἀπὸ κείνους πολλοὶ ποὺ ἐπιστημονικῶς εἶναι διαφωτισμένοι γιὰ τὴν ὑπόστασι καὶ τὴν ἐξέλιξη τῆς γλώσσας, θεωροῦν βάσιμο τὸν κίνδυνον γιὰ τὴ διάσπαση καὶ τὸν κηρύχνουν. Αὐτὸ τὸ χρωστάμε στὸν ἐπίμονον ἀν καὶ ἀπελπισμένο ἀγῶνα, ποὺ ἔκαμε σπρωγμένος σὲ στραβὴ θέση ἀπὸ τὴν ἰδιοσυγκρασίαν του καὶ τὶς κοινωνικὲς σχέσεις καὶ βλέψεις του, ὁ πρῶτος εἰσηγητὴς τῆς γλωσσικῆς ἐπιστήμης στὴν Ἑλλάδα καὶ σημαντικώτατος ἀντιπρόσωπός της ὡς σήμερα, ὁ κ. Γ. Χατζιδάκης. Ἐνῶ τὶς ἐπιστημονικὲς ἀλήθειες ὡς πρὸς τὴ δημοτικὴ ἢ αὐτὸς πρῶτος τὶς βρῆκε καὶ τὶς κήρυξε ἢ αὐτὸς τὶς ἐπικύρωσε καὶ ἔσπρωξε πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴ τῆς ἔρευνα, πολέμησε ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ μὲ ὄλο τὸ κύρος του γιὰ νὰ γίνῃ χωρισμὸς τῆς ἐπιστημονικῆς ἀλήθειας ἀπὸ τὴ γλωσσικὴ πράξι. Πρᾶμα ποὺ φυσικὰ στὸ τέλος εἶναι ἀδύνατον, μὰ σ' ἓνα βαθμὸ πετυχαίνει, προπάντων ἐκεῖ ποὺ φτάνει ἡ ἐπιρροή τῶν πανεπιστημιακῶν κύκλων. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἴσια ἴσια στὴν ἐπίσημη νὰ ποῦμε γλωσσικὴ ἰδεολογία γίνεται αὐτὸς ὁ διχασμὸς καὶ συμβαίνει τὸ παράδοξο, πολλοὶ ἐπιστημονικὰ μορφωμένοι καὶ θεωρητικὰ διαφωτισμένοι γιὰ τὴ γλῶσσα ἄνθρωποι νὰ ὑποστηρίζουν ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ μὲ φανατισμὸ καὶ πάθος τὴ γλωσσικὴ ψευτιά στὴν πράξι μὲ ὅλα τὰ παρεπόμενά της, μὲ ὅλη τὴν ὑποπτη καὶ ἀσύστατη ἐπιχειρηματολογία της καὶ τοὺς ὑπαινιγμούς της γιὰ προδοσίαι καὶ ἀντεθνικὲς καὶ ἀντικοινωνικὲς ἐνέργειαι, γι' αὐτὸ νομίζω πῶς δὲν ἀρκεῖ ἡ ὑπαρξι καὶ μόνη τῆς γλωσσικῆς ἀλήθειας γιὰ νὰ ξεδιαλύνῃ ἀπὸ τοὺς ἐπίσημους καὶ ἀπὸ τὸ λαὸ τὶς κατηγορίες γιὰ τὸν κίνδυνον τῆς ἐθνικῆς ἐνότητῆς καὶ τῆς ἱστορικῆς συνέχειαι τῆς φυλῆς. Χρειάζεται νὰ γίνῃ τουλάχιστον ἐφαρμογὴ τῆς γλωσσικῆς ἀλήθειας σὲ μιὰ κάπως λεπτομερέστερη ἐξέτασι τῆς διπλῆς κατηγορίας.

Κι αὐτὸς εἶναι ὁ σκοπὸς τούτῃς τῆς μελέτῃς.

ΜΕΡΟΣ Α'

Η ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ Η ΕΘΝΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ

Ἡ κατηγορία εἶπαμε πὼς εἶναι διπλή. Τὸ πρῶτο μέρος λέει: Ἄμα ἐπικρατήση ἡ δημοτικὴ θὰ διασπασθῇ ἡ ἐθνικὴ ἐνότητα. Τὸ δεύτερο μέρος λέει: Ἄμα ἐπικρατήση ἡ δημοτικὴ θὰ διασπασθῇ ἡ ιστορικὴ συνέχεια, ἡ ἐθνικὴ παράδοση καὶ ἡ συνείδηση τῆς φυλῆς, «διότι θὰ διαρρήξωμεν τοὺς δεσμοὺς τοὺς συνδέοντάς ἡμᾶς πρὸς τὸ περίλαμπρον παρελθὸν τοῦ ἔθνους». — Κάθε μέρος θὰ τὸ ἐξετάσωμε χωριστὰ προσπαθώντας νὰ ξεκαθαρίζωμε τίς ἐννοίες ποὺ μεταχειρίζομαστε γιὰ νὰ μὴ γίνεται ἡ συνεννόησή μας μὲ λέξεις καὶ μὲ ἐννοίες ἀκαθόριστες. Γιαυτὸ ἐρευνώντας τὸ πρῶτο μέρος εἶναι ἀνάγκη νὰ ἰδοῦμε πρῶτα τί θὰ ποῦμε ἐθνικὴ ἐνότητα, ποιά εἶναι τὰ στοιχεῖα ποὺ τὴν ἀποτελοῦν καὶ ποιοὶ οἱ ὅροι γιὰ τὴν ὑπαρξή της καὶ ὕστερα θὰ ἰδοῦμε τί σημασία ἔχει γι' αὐτὴν ἡ δημοτικὴ καὶ ἡ καθαρεύουσα γλῶσσα.

α) **Τί εἶναι ἐθνικὴ ἐνότητα:** Τὴν ἐθνικὴν ἐνότητα τὴ δημιουργεῖ πρῶτ' ἀπ' ὅλα ἡ συνείδηση καὶ ἡ πίστη τῶν ὁμοεθνῶν ἀνθρώπων, πὼς ἀνήκουν στὸ ἴδιο ἔθνος καὶ εἶναι σφιχτότερα δεμένοι καὶ ὁμοιότεροι ἀναμεταξύ τους, παρὰ μὲ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ ἀνήκουν στ' ἄλλα ἔθνη. Ἀπὸ τὴ πίστη αὐτὴ πηγάζει ἡ θέληση νὰ ἐνώσουν τὴ τύχη τους μὲ τὴν τύχη τῶν ὁμοεθνῶν τους, ν' ἀγωνιστοῦν μαζὶ γιὰ τὴν ὑπαρξή τους, νὰ κρατήσουν τὸ εἶναι τους καθαρὸ καὶ ξεχωριστὸ ἀπέναντι τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, νὰ προσδέψουν μαζὶ καὶ νὰ μοιρασθοῦν μαζὶ τ' ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ ἢ νὰ ὑποφέρουν μαζὶ τίς ἐθνικὲς ἀτυχίες. Κατ' ἀρχὴν λοιπὸν κάθε ἀνθρώπος, ποὺ λέει «εἶμαι Ἕλληνας» καὶ τὸ πιστεύει μὲ εὐλικρίνεια καὶ ἐνώνει τὴν τύχη του μὲ τὴν τύχη τῶν ἄλλων Ἑλλήνων, ἔχει τὴν ἐλληνικὴν ἐθνικὴ συνείδηση καὶ ἀποτελεῖ μέρος τοῦ ἐλληνικοῦ ἔθνους. Ἐννοεῖται ὅμως πὼς ὅσοι τὸ λέν αὐτὸ ἔχουν καὶ μερικὰ ἄλλα γνωρίσματα κοινά, γνωρίσματα μιανῆς ψυχικῆς προπάντων ὁμοιότητος ἀναμεταξύ τους, μερικὲς κυριαρχοῦσες νὰ ποῦμε βιολογικὲς ιδιότητες. Ἡ ψυχικὴ αὐτὴ ὁμοιότητα ἀπώτερη βάση της ἔχει βέβαια, τουλάχιστον γιὰ τὸν πυρῆνα τοῦ ἔθνους, τὴ φυλετικὴ καταγωγὴ, τὸ ἴδιο αἷμα, τὸν ἴδιο φυσιολογικὸν ὀργανισμό, μὲ τίς ψυχικὲς του προδιαθέσεις καὶ ἰκανότητες, ποὺ μ' ὅλες τίς ἐπιμιξίες καὶ τὸ ἀνακάτωμα τῶν αἱμάτων παραδεχόμεστε πὼς ἔχει διατηρήσει σὲ μεγάλο βαθμὸ τὴν ἀρ-

χική φυλετικήν υπόσταση. Χαρακτηριστικὰ σημάδια, γενετικά αἷτια καὶ ἀποτελέσματα τῆς ψυχικῆς ὁμοιότητος, δημιουργήματα καὶ μινανῆς μακρόχρονης κοινῆς ζωῆς ἀπάνω στὴν ἴδια γῆ, εἶναι ἡ γλῶσσα, τὰ κοινὰ ἦθη καὶ ἔθιμα, οἱ ἱστορικὲς παραδόσεις, οἱ κοινοὶ ἐθνικοὶ πόθοι καὶ ἡ κοινὴ θρησκεία. Ἀπόλυτα παρμένα κανέν' ἀπ' αὐτὰ δὲν ἀρκεῖ μόνο του νὰ χαράξῃ τὰ σύνορα τῆς περιοχῆς ἑνὸς ἔθνους. Ἀπ' ὅλα σημαντικώτερα γιὰ τὴν ἐθνικὴ συνείδηση καὶ τὴν ψυχικὴ συγγένεια εἶναι ἡ γλῶσσα ποὺ μιλοῦν οἱ ἄνθρωποι, τὰ κοινὰ ἦθη καὶ ἔθιμα, οἱ ἱστορικὲς παραδόσεις καὶ τὰ κοινὰ ἰδεώδη. Τῇ γλῶσσᾳ τείνουν νὰ θεωρήσουν σήμερα γιὰ πρῶτιστο τεκμήριον ἐθνικότητος. Οἱ Γερμανοὶ ἐθνικιστὲς ἔχουν γιὰ σύμβολόν τους τὸ γνωστὸ στίχο τοῦ Arndt «So weit die deutsche Zunge klingt, das wackerer Deutscher, nenne dein», «ὡς ἐκεῖ ποὺ ἡ γερμανικὴ γλῶσσα ἀντηχεῖ, γενναῖε Γερμανέ, ὀνόμαζέ το δικό σου».

Καὶ ὅμως δὲν πρέπει νὰ παραβλέπουμε τὴ δύναμιν καὶ τῶν ἄλλων συντελεστῶν. Λαοὶ ποὺ μιλοῦν τὴν ἴδια γλῶσσα ἔχουν πολλὰς φορές ὀλωσδιόλου διαφορετικὴν ἐθνικὴ συνείδηση. Οἱ Ἑλβετοὶ, ποὺ μιλοῦν γερμανικὰ λ. χ. θὰ θεωροῦσαν ἐχθροὺς ἕνα ποὺ θὰ τοὺς ἔλεγε πὼς εἶναι Γερμανοί. Οἱ Ἀμερικανοί, ἐνῶ ἔχουν τὴν ἴδια γλῶσσα καὶ θρησκεία καὶ συνείδηση καταγωγῆς μὲ τοὺς Ἀγγλοὺς, ἀποτελοῦν σήμερα ξεχωριστὴν ἐθνότητα. Ὁ τοπικὸς χωρισμὸς εἶχε σ' αὐτοὺς τὴ σπουδαιότερη σημασία. Τὸ ἴδιο συμβαίνει μὲ τοὺς Νοτιοαμερικανοὺς καὶ ἀναμεταξύ τους καὶ σχετικὰ μὲ τὴν Ἰσπανία. Οἱ Τουρκοκρητικοὶ ἂν καὶ ἔχουν μητρικὴ γλῶσσα τὰ ἑλληνικὰ καὶ κατάγονται ἀπὸ Ἑλληνας, ἔχουν συνείδηση ἐθνικὴ τούρκικη. Σ' αὐτοὺς λόγος τῆς διαφορᾶς καὶ βάσις τῆς ἐθνικῆς συνείδησης ἦτανε ἡ θρησκεία καὶ ἡ κυριαρχία τῶν Τούρκων. Τὸ ἴδιο καὶ μὲ τοὺς βουλγαρόφωνους Ἑλληνας σχετικὰ μὲ τὴ Βουλγαρία.

Ἄλλοι πάλι, ἂν καὶ ἔχουν διαφορετικὴ μητρικὴ γλῶσσα διατηροῦν τὴν ἴδια ἐθνικὴ συνείδηση μὲ τοὺς ὁμόθρησκους ἢ καὶ ὁμόφυλους τῶν λ. χ. οἱ τουρκόφωνοι Ἑλληνας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ὅλοι οἱ ξενόφωνοι Ἑλληνας. Οἱ Ἑλβετοὶ ἂν καὶ ἔχουν τρεῖς διαφορετικὰς μητρικὰς γλῶσσας, ἔχουν τὴν ἴδια ζωντανὰ ἐκφρασμένη ἐθνικὴ συνείδηση.

Εἶναι λοιπὸν φανερὸ πὼς τὸ ἱστορικὸ ἀνακάτωμα τῶν λαῶν ἐπηρεάζει πότε τὸ ἓνα καὶ πότε τὸ ἄλλο καὶ πότε περισσότερα μαζὶ ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος. Ὅσο περισσότερα συντρέχουν μαζὶ γιὰ ν' ἀποτελέσουν τὸ ἔθνος, τόσοι σφιχτότεροι οἱ

ένωτικοί δεσμοί. Μὰ πάνω ἀπ' ὅλα ἓνα μένει ἀπαραίτητο καὶ κυριαρχικό, ἡ συνείδηση τῆς συγγένειας καὶ ἡ δμόρροπη θέληση τῶν ἀνθρώπων. Γιαυτὸ παρατηροῦμε στὴν ἱστορία, πὼς ὅσο αὐτὴ ζωντανεύει, παίρνουν σημασία τὰ λοιπὰ ένωτικὰ στοιχεία· ὅπου αὐτὴ δὲν ἔχει ξυπνήσει, τὰ ἄλλα ἔχουν ὀλωσδιόλου δευτερεύουσα σημασία. Ἔτσι στὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα, ἂν καὶ ὄπῃρχαν ἀντικειμενικὰ ὅλα τὰ στοιχεία γιὰ τὴν ἔθνικὴν ένότητα, ἡ συνείδησή της ἦταν χαλαρὴ καὶ μέσα στὴν ἱστορικὴ καὶ κοινωνικὴν εξέλιξη εἶχαν δημιουργηθῆ τέτιες ἀντιθέσεις ἀναμεταξὺ στοὺς δμόφυλους, ποὺ ποτὲ δὲν ἔρτασαν οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληγες στὸ σημεῖο τῆς ἔθνικῆς ένότητας ποὺ βρῖσκονται οἱ σημερινοί, ἂν καὶ εἶναι καὶ τοῦτοι κάπου κάπου χωρισμένοι ὡς πρὸς τὴ γλῶσσα ἀπὸ ἱστορικὲς ἐπιδράσεις. Ἐὸ ἴδιο βλέπουμε καὶ σὲ πολλοὺς ἄλλους λαοὺς. Οἱ Γερμανοὶ λ. χ. μόλις στὸ 19. αἰῶνα φτάνουν σὲ μιὰν ἀρκετὰ καθαρὴ συνείδηση τῆς ἔθνικῆς τους ένότητας, ἂν καὶ τὰ στοιχεία ποὺ τοὺς ένώνουν σήμερα ὄπῃρχαν ἀπ τὴν ἀρχή.

Εἶναι λοιπὸν φανερὸ πὼς ἱστορικὰ καὶ κοινωνικὰ αἷτια, ποὺ δὲν εἶναι τόπος νὰ ἐξεταστοῦν ἐδῶ, ἐπηρεάζουν τὴν ἔθνικὴ συνείδηση. Ὅταν αὐτὰ συντρέχουν γιὰ νὰ ξυπνήσει καὶ νὰ ζωντανέψει ἡ ἔθνικὴ συνείδηση, τότε ἡ γλῶσσα βέβαια εἶναι τὸ σημαντικώτατο ἀπὸ τὰ γνωρίσματα καὶ στηρίγματα τῆς.

Μὰ ποῖα γλῶσσα; Ἐδῶ συγκεντρώνεται ὅλο τὸ ζήτημα. Κι ἐπειδὴ ἐμεῖς ἐξετάζομε τὴν ἐπίδραση ποὺ θὰ ἔχη στὴν ἔθνικὴν ένότητα ἡ ἐπικράτηση τῆς δημοτικῆς γλώσσας στὸ γραπτὸ λόγο, φανερὸ εἶναι ὅτι πρέπει νὰ καθοριστῆ γενικὰ ἡ σημασία ποὺ ἔχει ἡ γραπτὴ γλῶσσα γιὰ τὴν ἔθνικὴν ένότητα.

6) *Γραπτὴ γλῶσσα καὶ ἔθνικὴ ένότητα.* Ἡ γραπτὴ γλῶσσα, ποὺ μεταχειρίζεται ἓνας λαὸς δὲν εἶναι πάντα καὶ τεκμήριο ἔθνικῆς ένότητας. Πολλὰ ἔθνη πρὶν κατορθώσουν ἀπὸ ἱστορικὰς ἢ καὶ οὐσιαστικὸς γλωσσικοὺς λόγους νὰ ὕψωσουν σὲ γραπτὴ γλῶσσα τὴ δική τους κοινὴ δμιλουμένη ἢ μιὰ ἐπικρατέστερη διάλεκτό τους μεταχειρίστηκαν, μάλιστα στὶς ἀνώτερες πνευματικὲς ἐκδηλώσεις, γλῶσσα καμιά φορά ὀλωσδιόλου ξένη. Ἔτσι καὶ τὰ λατινικὰ μὰ καὶ τὰ γερμανικὰ ἔθνη μεταχειρίστηκαν τὴ λατινικὴ γιὰ κοινὴ γραπτὴ γλῶσσα σ' ὅλο τὸ μεσαίωνα καὶ ὡς τὸ 17. αἰῶνα*.

* Ἀκόμη λιγώτερο ἀπὸ τὴν κοινὴ γραπτὴ γλῶσσα μπορεῖ νὰ εἶναι ἀπόλυτο τεκμήριο ἔθνικῆς ένότητας ἡ ἐπίσημη γλῶσσα, ποὺ μεταχειρίζεται ἓνας λαὸς

“Ὅταν ὅμως ἡ ἐθνικὴ ἐνότητα ὑπάρχη, τότε εἶναι μεγάλο ἀπόχρημα γιὰ κάθε λαὸ νάχη μιὰ κοινὴ γραφτὴ ἐθνικὴ γλῶσσα. Γιαυτὸ σήμερα ποὺ ἡ συνείδηση τοῦ ἐθνισμοῦ εἶναι τόσο ζωντανή· στοὺς εὐρωπαϊκοὺς λαοὺς, ποὺ φαίνεται νὰ φτάνη στὸ κορύφωμά της, θεωρεῖ κάθε λαὸς ἀναγκαῖο γιὰ τὴν αὐτοσυντήρηση καὶ τὴν πρόσοδό του νάχη ἓνα ὄργανο γλωσσικὸ ποὺ νὰ χρησιμεύη γιὰ νὰ συνεννοοῦνται ὅσο μπορεῖ καλύτερα οἱ ὁμοεθνεῖς, ν’ ἀποκρυσταλλῶνουν τοὺς στοχασμοὺς καὶ τὰ αἰσθήματά τους οἱ τεχνῖτες τοῦ λόγου, νὰ διατυπῶνουν τὴν ἐπιστημονικὴ γνώση οἱ ἐπιστήμονες, νὰ ἐκφράζουν τὴ διανόησή τους οἱ φιλόσοφοι, νὰ μορφῶνουν τὸ λαὸ οἱ δασκάλοι καὶ νὰ τὴ μεταχειρίζονται τέλος ὅλοι οἱ κοινωνικοὶ ὀργανισμοί. Αὐτὸ τὸ ὄργανο ὅσο καλύτερα πετυχαίνει τὸν προορισμὸ του, τόσο σημαντικώτερο στήριγμα γίνεται στὴν ἐθνικὴ ζωὴ καὶ τόσο σφιχτότερα δένει μὲ χίλιους ψυχικοὺς δεσμοὺς τοὺς ὁμόγλωσσους ἀναμεταξύ τους. Καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ σημασία, ποὺ ἔχει ἡ κοινὴ γραφτὴ γλῶσσα γιὰ τὴν ἐθνικὴν ἐνότητα.

Ἄν λοιπὸν ἔχωμε νὰ διαλέξωμε ἀνάμεσα σὲ δύο γλῶσσες, φυσικὸ εἶναι νὰ ἐξετάσωμε, ποιά ἀπὸ τίς δύο ὑπηρετεῖ καλύτερα τὸ σκοπὸ τοῦτο. Οἱ ἀρχές, ποὺ θὰ μᾶς ὀδηγήσουν στὴν κρίση μας εἶναι ἀπλές. Γιατὶ εἶναι φανερό, πὼς ἡ κοινὴ αὐτὴ γραφτὴ γλῶσσα πρέπει νὰ εἶναι ὅσο μπορεῖ ἀπλὴ καὶ στὸ λεχτικὸ της μὰ προπάντων στὴ γραμματικὴ καὶ τὴ σύνταξή της καὶ πῶς εὐκολονόητη γιὰ ὅλους τοὺς ὁμοεθνεῖς (ἐκτὸς ἀπὸ κείνους φυσικὰ ποὺ ἔχουν μητρικὴ γλῶσσα ξένη), ἀρκεῖ τὸ οὐσιαστικὸ της περιεχόμενον ν’ ἀνταποκρίνεται κάθε φορὰ πρὸς τὸ ψυχικὸ περιεχόμενον ἐκεῖνου, ποὺ πρόκειται νὰ δεχτῆ τίς ιδέες τῶν ἄλλων καὶ πρέπει νὰ εἶναι ἀκόμη ὅσο μπορεῖ εὐκολομεταχειρίστη γιὰ ὅλους, ὅταν πρόκειται νὰ ἐκφράσουν τίς δικές των ιδέες.

Ἡ κοινὴ ἄρα γραφτὴ γλῶσσα πρέπει νὰ μπορῆ νὰ ἐκφράσῃ κάθε σχέση τῆς ζωῆς, κάθε περίστασις χωρὶς οὔτε νὰ τὴν ἀγνοῆ ἀπὸ ἐκφραστικὴν ἀδυναμία οὔτε νὰ τὴν περιγράψῃ οὔτε νὰ τὴν ξεθωριάξῃ ἀφαιρώντας της τὴν πρωτοτυπία, τὴ φυσικότητα, τὸ πρωτόγονο καὶ ἄμεσο μίλημα στὴν ψυχὴ τοῦ ἄλλου. Ἐπομένως ἡ γλῶσσα

καὶ ποὺ μπορεῖ ἀπλούστατα νὰ τοῦ ἔχη ἐπιβληθῆ ἀπὸ ἓναν κυρίαρχο, λ. χ. στοὺς Πολωνοὺς καὶ παλαιότερα στοὺς Οὐγγρὺς τὰ γερμανικὰ ἢ ἡ ἐπίσημη γλῶσσα κοινωνικῶν ὀργανισμῶν λ. χ. ἐκκλησιῶν ἢ δικαστηρίων. Ἡ λατινικὴ γλῶσσα τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας λ. χ. δὲν ἔχει καμιά σημασία γιὰ τὴν ἐθνικὴν ὑπόστασις τῶν πολλῶν καὶ ποικίλων λαῶν ποὺ τὴ μεταχειρίζονται.

πού είναι πλησιέστερα στη ζωὴ γιὰ τοὺς ὁμοεθνεῖς, πού ἀμεσώτερα καθαρώτερα καὶ βαθύτερα κάνει αλοθητὸ τὸ περιεχόμενό της, πού εὐκολώτερα μαθαίνεται, εὐκολώτερα καὶ χωρὶς λάθη μιλιέται καὶ γράφεται, αὐτὴ ὑπηρετεῖ σκοπιμώτερα τὴν κοινὴ συνεννόηση, αὐτὴ ἄρα εἶναι τὸ τελειότερον ὄργανο καὶ γιὰ τὴν ἐθνικὴν ἐνότητα. Καὶ τέτια εἶναι φυσικὰ ἐκείνη ἢ γραφτὴ, πού ἀπομακρύνεται ὅσο μπορεῖ λιγώτερο ἀπὸ τὴν κοινὴ γλῶσσα πού μιλιέται. Γιαυτὸ εἶναι καὶ ἀξίωμα γλωσσικό, ὅτι «μία γλῶσσα, ἣτις μόνον γράφεται, οὐδαμοῦ δὲ ὁμιλεῖται, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ γλῶσσα ἐθνικὴ». Καὶ ὁμῶς αὐτὸ τὸ ἀξίωμα μὲ περίσσιο καὶ χαρακτηριστικὸ θάρρος τόφεραν γιὰ ἐπιχείρημα ἐνάντια στη δημοτικὴ, τὴν κοινὴν ὁμιλουμένη καὶ ὄχι ἐνάντια στὴν καθαρῆουσα, πού τῆς ταιριάζει.

γ) **Ἡ δημοτικὴ γλῶσσα καὶ ἡ ἐθνικὴ ἐνότητα.** Καὶ τώρα εἶναι πιά καιρὸς νὰ ρωτήσῃ κανεὶς: Γιατί ἄραγε θὰ χάσωμε τὴν ἐθνικὴν μας ἐνότητα, ἅμα ἡ δημοτικὴ γλῶσσα γίνῃ ἀποκλειστικὸ ὄργανο τοῦ γραφοῦ μας λόγου; Τὸ γιὰ αὐτὸ κανένας ἄνθρωπος μὲ εἰλικρίνεια καὶ μὲ εὐθυκρισία δὲ θὰ μπορούσε νὰ μᾶς τὸ πῆ. Τὸ πιστεύουν ὁμῶς καὶ τὸ ἰσχυρίζονται οἱ καθαρῆουσιάνοι. Μὰ ἡ πίστη τους καὶ ὅπου τυχὸν εἶναι εἰλικρινῆς — στηρίζεται ἀπάνω σὲ μιὰ διπλὴ πλάνη: σὲ παραγνώριση τῆς ἰδέας τοῦ δημοτικισμοῦ καὶ σὲ παραγνώριση τῆς γλωσσικῆς πραγματικότητος.

Ἡ διάσπαση θὰ γίνῃ, λέγουν, γιὰ τὴν ἡ καθαρῆουσα εἶναι ὁ μόνος γλωσσικὸς ἐνωτικὸς δεσμὸς. Ἄμα λείψῃ αὐτὴ θ' ἀρχίσῃ ὁ καθένας μας νὰ γράφῃ τὴ γλῶσσα του, ὁ τουρκόφωνος τούρκικα, ὁ βουλγαρόφωνος βουλγάρικα, ὁ κυπριώτης κυπριώτικα, ὁ λαζὸς ποντικά, ὁ χιώτης χιώτικα κτλ. Μὰ ποὺς δημοτικιστῆς ὑποστήριξε ποτὲ τέτιο πράγμα; Ὁλόκληρος ὁ δημοτικισμὸς καὶ στὴ θεωρία καὶ στὴν πράξη ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Βηλαρά καὶ τοῦ Σολωμοῦ ὡς σήμερα διαμαρτύρεται. Ὅχι μόνον πού ποτὲ δὲν ὑποστηρίχτηκε, πῶς πρέπει ὁ καθένας μας νὰ γράφῃ τοῦ τόπου του καὶ χωριοῦ του τὸ ἰδίωμα, μὰ καὶ ἀκόμα καὶ στὴν κοινὴ γλῶσσα πού γράφομε καὶ ὁ Ψυχάρης καὶ οἱ ἄλλοι πρωτεργάτες τοῦ δημοτικισμοῦ καταδίκασαν πάντοτε τὸ νὰ μεταχειριζόμεστε χωρὶς λόγον ἰδιωματικὰς λέξεις καὶ τύπους. Καὶ ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὁμιλος, πού ἀντιπροσωπεύει σὰν ἐπίσημο σωματεῖο νὰ ποῦμε τὴ δημοτικιστικὴ κίνηση, προκηρύχοντας τὸ διαγωνισμὸ γιὰ τ' ἀλφαβητάρια (δὲς Δελτίο τόμ. 2 (1912) σ. 93) ἔβαλε ὄρον νὰ μὴν ὑπάρχουν μέσα σ' αὐτὰ διαλεχτικὰ στοιχεῖα. Παραγνωρίζουν λοιπὸν οἱ καθαρῆουσιάνοι ἢ ἀγνοοῦν τὴν ἰδέαν καὶ τὴν πρόθεσιν τοῦ

δημοτικισμοῦ. Παραγνωρίζουν ὅμως καὶ τὴ γλωσσικὴ πραγματικότητά. Γιατὶ αὐτοὶ πιστεύουν ἀκόμη πῶς κιὰν δὲν τὸ θέλουν οἱ δημοτικιστὲς ἢ διάσπαση θὰ γίνῃ, γιατί ἄλλη γλῶσσα κοινὴ ἐκτὸς ἀπὸ τὴν καθαρεύουσα δὲν ὑπάρχει. Ἐκεῖνο ποῦ λέμε ἡμεῖς δημοτικὴ γλῶσσα εἶναι ἢ ἰδιώματα τοπικὰ ἢ ἀτομικὰ κατασκευάσματα τῶν χυδαιομανῶν ἢ ἐσκεμμένη παραφθορὰ τῆς καθαρευούσης ἢ ἡ γλῶσσα τῶν κατωτάτων κοινωνικῶν στρωμάτων. Ἡ λεγομένη δημοτικὴ γλῶσσα δὲν ἔχει γραμματικὴν. Ὁ καθένας γράφει ὅ τι θέλει καὶ ὅπως θέλει. Καὶ μιὰ τέτια γλωσσικὴ ἀναρχία θάχῃ βέβαια γι' ἀποτέλεσμα τὴν ἐθνικὴν ἀναρχίαν. Νὰ λοιπὸν γιατί ὁ δημοτικισμὸς σημαίνει διάσπαση τοῦ ἔθνους.

Τοὺς ἀνθρώπους ποῦ πιστεύουν ἀκόμη αὐτὰ τὰ πράγματα, πῶς νὰ τοὺς κἀνῃ κανεὶς νὰ ἰδοῦν τὴν πραγματικότητα καὶ νὰ γιατρευτοῦν ἀπὸ τὸ γλωσσικὸ τους δαλτονισμό; Μήπως χρειάζονται κἀν βιβλία μεγάλα καὶ σοφά, ἐπιστῆμες καὶ γλωσσολογίαι; Ἡ χρειάζεται μόνο ν' ἀκούσῃ κανεὶς πῶς μιλοῦν οἱ Ἕλληνες στὴν Ἀθήνα, στὴν Πόλη, στὴ Σμύρνη, στὴ Θεσσαλονίκη, στὴν Πάτρα, στὸ Βόλο, στὴν Κέρκυρα, στὰ Ἄνδρα, στὴν Ἀλεξάνδρεια, καὶ σὲ κάθε ἄλλο κέντρο ἐλληνικόν; Κιὰν ἀκούσῃ χωρὶς πρόληψη, πῶς δὲ θὰ καταλάβῃ, πῶς καὶ μὲ ὅλες τὶς φωνητικὰς καὶ λεξιλογικὰς ἢ καὶ τὶς γραμματικὰς κάποτε διαφορὰς ποῦ ἀκούονται σὲ ὅλα αὐτὰ τὰ κέντρα, ἢ γλῶσσα ἢ ἐλληνικὴ ποῦ μιλιέται εἶναι μιὰ καὶ ἡ ἴδια; Μία στὴ γραμματικὴ τῆς, μία στὴ σύνταξί τῆς, μία στὴ σκέψῃ τὴν ἐλληνικὴν ποῦ καθρεφτίζει;

Κιὰν χρειάζεται ἀπόδειξις πὺ ἀντικειμενικὴ, δὲ μᾶς τὴ δίνουν τὰ γραφτὰ μνημεῖα τῆς δημοτικῆς, ἢ λογοτεχνία, ποῦ εἶναι πιά ἀποκλειστικὸ χτῆμα τῆς καὶ ὁ πεζὸς δημοτικὸς λόγος, ὅπως γράφεται σὲ κάθε εἶδος ἔργα τὸν τελευταῖο καιρὸ; Δὲ θὰ μπορούσαν ἄραγε νὰ ρίξουν οἱ ἀντίθετοι τῆς δημοτικῆς μιὰ ματιὰ στὰ ἔργα τοῦ Σολωμοῦ, τοῦ Βαλαωρίτη, τοῦ Παλαμά, τοῦ Ψυχάρη, τοῦ Καρκαβίτσα, τοῦ Βλαχογιάννη, τοῦ Χατζόπουλου, τοῦ Τριανταφυλλίδη, τοῦ Ἰδα, στὶς μεταφραστικὰς ἐργασίας τοῦ Πάλλη, τοῦ Μαρκέτη, τοῦ Ποριώτη καὶ τόσων ἄλλων, γιὰ νὰ ἰδοῦν παντοῦ μιὰ γλῶσσα ἐνιαία, ποῦ οἱ λίγαι παραλλαγὰς τῆς κυρίως στὴ φωνητικὴ τῶν λόγιων λέξεων δὲν ἔχουν καμιά σημασία γενικώτερη καὶ χωρὶς ἄλλο θὰ ὀμαλυνθοῦν μὲ τὴν καλλιέργειαν τῆς δημοτικῆς σὲ λίγα χρόνια, ἀσφαλῶς πολὺ γρηγορώτερα ἀπ' ὅ τι χρειάστηκαν γιὰ νὰ λείψουν οἱ ἀνάλογαι παραλλαγὰς καὶ ποικιλίαι στὶς ἄλλαι εὐρωπαϊκὰς γλῶσσαι;